

LBRIS

We know
books

LAKATOS ȘI FEYERABEND

Știința între metodă și anarhie

Beatrice Collina

LITERA
București

CUPRINS

Prefață	9
Imre Lakatos: viața și opera	15
Perioada de tinerețe: război și antifascism	15
<i>Ungaria lui Miklós Horthy: 1920-1944</i>	16
Perioada postbelică și relația controversată cu partidul comunist ungar	20
O nouă viață în Anglia și întâlnirea cu Karl Popper	24
<i>Corespondența dintre Lakatos și Feyerabend</i>	26
Cu Popper, contra lui Popper.	
Filosofia științei lui Lakatos	29
Problema demarcației	29
<i>Raționamentul inductiv și raționamentul deductiv</i>	35
<i>Mecanica newtoniană</i>	38
Convenționalismul	43
<i>Geometriei și convenționalism</i>	45
Critica lui Lakatos cu privire la diferite forme de falsificaționism	47
Falsificaționismul dogmatic	47

Falsificaționismul metodologic	51
Falsificaționismul sofisticat și metodologia programelor de cercetare științifică	59
<i>Mecanica cuantică</i>	64
Filosofia științei și istoria științei	74
Paul K. Feyerabend: viața și opera	79
Primii ani în Viena. Războiul și studiile	79
Cariera universitară în Europa și Statele Unite	83
Filosofia științei lui Feyerabend	87
Anarhismul epistemologic	87
<i>Dadaismul și anarhismul epistemologic</i>	88
<i>Tradiții și inovații în sistemul copernican</i>	95
<i>Împotriva metodei. Cazul Galilei</i>	97
<i>Galileo Galilei și Dialogul</i>	97
Știință și rațiune. Două „mituri“ sortite pieirii	111
Rolul științei în societate	114
Concluzii	121
<i>Opere principale</i>	127
<i>Cronologie</i>	129
<i>Indice de nume și concepte</i>	139

Imre Lakatos: viața și opera

Perioada de tinerețe: război și antifascism

Viața lui Imre Lakatos, al cărui nume de botez era Imre Lipschitz, este plină de întâmplări, răsturnări neașteptate de situație și episoade controversate, relaționate în parte cu dramaticele circumstanțe istorice și politice, cărora a trebuit să le facă față, și, fără îndoială, cu personalitatea sa excepțională.

Fiul unui negustor de vinuri foarte cultivat, Lakatos s-a născut pe 9 noiembrie 1922, la Debrețin, al doilea oraș ca mărime din Ungaria, după Budapesta, situat în nord-estul țării și foarte aproape de granița cu România. Lakatos a dovedit încă din copilărie o aptitudine deosebită pentru studiu, obținând rezultate excelente în primii ani de școală. După ce a absolvit Realgymnasium, s-a înscris la Universitatea din Debrețin, perioadă în care s-a familiarizat cu idealurile tradiției marxiste, organizând împreună cu alți studenți acțiuni ilegale de propagandă în vremea dictaturii amiralului Horthy.

Ungaria lui Miklós Horthy: 1920–1944

Primii douăzeci de ani din viața lui Lakatos coincid cu regimul politic al amiralului Miklós Horthy (1868–1957) în Ungaria.

Comandând forțele conservatoare ale țării și cu ajutorul internațional al Franței, României și Cehoslovaciei, în 1919, Horthy a pus capăt regimului comunist al Republicii Ungare a Sfatuirilor, condusă de Béla Kun. O experiență care, dincolo de faptul că a fost foarte scurtă (doar 133 de zile), s-a dovedit a fi dezastruoasă din punct de vedere economic, având în vedere că avea să stârnească numeroase nemulțumiri, mai ales în rândul claselor mai vulnerabile ale populației, pe care le sprijinise la început.

În noiembrie 1919, armata română a fost prima care a intrat în Budapesta pentru a sprijini înlăturarea regimului lui Béla Kun, pregătind, astfel, investitura amiralului Horthy. În următoarele zile, represiunea contra comuniștilor (cunoscută ca „teroarea albă”) a fost foarte sângeroasă, încât puterile internaționale s-au văzut obligate să intervină din nou, de data aceasta pentru restabilirea ordinii.

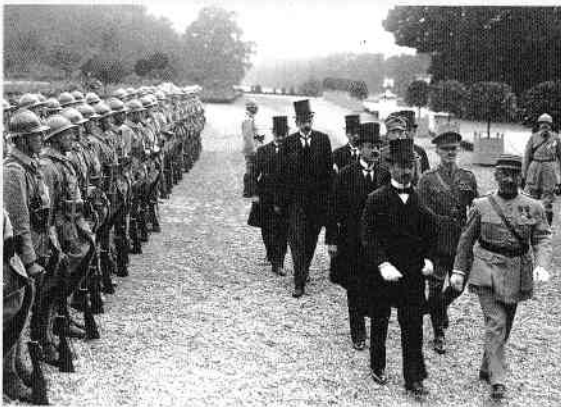

Portretul amiralului Miklós Horthy
(1868–1957)

În martie 1920 s-a reinstaurat monarhia, iar domnia i-a fost încredințată lui Horthy, care s-a menținut ferm pe poziții până în 1944. În toată această lungă perioadă, Horthy a luptat contra pericolului comunist, reușind să reunească puteri conservatoare, dar diferite între ele: catolici și protestanți, profasciști și rasiști

THE PARTITION OF AUSTRIA-HUNGARY: SHOWING THE BOUNDARIES AS DEFINED IN THE TREATIES.

Frontierele Ungariei stabilite la sfârșitul Primului Război Mondial, în temeiul Tratatului de la Trianon, Paris

Delegația ungară asistă, la Paris, la semnarea tratatului de pace.

moderați, extremiști, nostalgici ai Habsburgilor și dușmanii de moarte ai acestora. În plus, Ungaria a suferit o pierdere însemnată a teritoriului său.

Pentru a întoarce favoarea externă, cel dintâi act politic al lui Horthy a fost semnarea Tratatului de la Trianon (1920), prin care au fost cedate teritorii vaste (țara a pierdut, de asemenea, ieșirea la mare), iar milioane de persoane au devenit de pe o zi pe alta cetățeni ai altui stat. Horthy era cunoscut ca „amiralul fără flotă”.

Istoricilor le este dificil să decidă dacă regimul lui Horthy a fost unul fascist sau un regim pur și simplu autoritar și conservator. Argumentele care ar înclina în favoarea primei ipoteze sunt diverse:

Ferenc Szálasi, liderul Partidului Crucilor cu Săgeți, partidul pronazist ungar

aplicarea măsurilor anti-semite, azeziunea la Pactul Tripartit (cu Germania, Italia și Japonia), ajutorul primit de la Hitler însuși, unda verde dată armatei germane pentru invadarea Iugoslaviei, în 1941. Pe de altă parte, Horthy nu reprezenta în niciun fel facțiunea cea mai pronazistă din țară, dar se putea baza pe sprijinul Reich-ului, care vedea în regimul său o garanție de stabilitate politică în acea zonă geografică.

Între 1942 și 1943, Horthy a încercat să promoveze o dezangajare războinică treptată, dar

era prea târziu, iar amiralul căzuse deja în dizgrație: de la începuturile anului 1944, trupele germane au preluat controlul Ungariei, iar la sfârșitul aceluiași an, Horthy a fost deportat în Germania.

În acel moment, Hitler a decis să sprijine Partidul pronazist al Crucilor cu Săgeți, condus de Ferenc Szálasi, singurul care se baza pe consensul populației și putea contracara avansarea Armatei Roșii. Totuși, la începutul lunii noiembrie 1944, armatele sovietică și română s-au întâlnit la porțile Budapestei. Szálasi urma să fie capturat puțin mai târziu, în Austria, unde se refugiase, și să fie executat în 1946. Anul 1944 a însemnat pentru Ungaria începutul unei noi situații politice.

Din cauza ocupației naziste, de la începutul anului 1944, Lakatos s-a văzut obligat să renunțe la studii și, evreu fiind, să se ascundă pentru a se salva de la deportarea într-un lagăr de concentrare. Mama, bunica și un unchi aveau să-și piardă viața la Auschwitz, în timp ce el și tatăl său au reușit să evite să fie capturați. Aceasta este perioada în care Lakatos își schimbă, pentru prima oară, identitatea, alegându-și un nume tipic maghiar – Imre Molnár – și decizând să se alăture Rezistenței antifasciste. Această experiență face trimitere la episodul cel mai dramatic din viața lui Lakatos, un episod care, așa cum vom vedea, va avea consecințe cumplite chiar și după terminarea războiului: este vorba despre moartea tinerei partizane românce, de origine evreiască, Eva Izsak, determinată, probabil chiar de propriii tovarăși de luptă, să se sinucidă.

Odată cu intrarea Armatei Roșii în Ungaria și odată cu sfârșitul războiului, Lakatos a reușit, în sfârșit, să-și finalizeze studiile și să obțină diploma în matematică, fizică și filosofie. În acest moment își schimbă definitiv numele în Lakatos,

alegere care – potrivit anumitor surse – ar fi în onoarea generalului Géza Lakatos, care luptase, alături de Horthy, pentru a evacua armata germană din Ungaria, împiedicând astfel deportările evreilor.

La sfârșitul anului 1944, Debrețin era un oraș distrus aproape în întregime de bombardamentele care avuseseră loc în luna august a aceluiași an. Sediul al Guvernului Național Provizoriu timp de aproape 100 de zile, Debrețin este refăcut treptat și este, astfel, inițiată reconstrucția sa. Pentru oraș, precum și pentru întreaga țară, începea o nouă perioadă, de data aceasta sub conducerea partidului comunist ungar, în care se înscrie însuși Lakatos.

Perioada postbelică și relația controversată cu partidul comunist ungar

După absolvire, Lakatos și-a continuat studiile universitare la Colegiul Eötvös József din Budapesta, unde a participat, între altele, la seminarele celebrului filosof marxist György Lukács (1885–1971). În paralel cu cercetările sale în care investea timp și energie, Lakatos a depus un efort imens în făurirea unei cariere politice: în 1947 a devenit funcționar în cadrul Ministerului Culturii și Educației, fiind responsabil de reforma educativă. Tot în acel an, Lakatos și-a susținut primul doctorat în filosofie, fizică și matematică, cu o teză intitulată *Despre formarea conceptelor științifice*.

Fără îndoială, anul 1948 a fost esențial atât pentru Ungaria, cât și pentru viața și cariera lui Lakatos. Din punct de vedere politic, a avut loc preluarea de către partidul comunist ungar atât a conducerii guvernului, cât și a controlului

György Lukács
(1885–1971)

dinamicilor interne. Din acest an până în 1956, Mátyás Rákosi (1892–1971) va prelua frâiele puterii, impunând dictatura și implementând o serie de reforme a căror origine stalinistă era evidentă, precum și o represiune nemiloasă contra opoziției. Ungaria devenea una dintre țările-satelit ale Uniunii Sovietice a lui Stalin, iar Moscova se pregătea să exercite un control sever asupra țării dunărene. În acest context, Lakatos primește postul de secretar al comitetului științific al partidului: în noua sa funcție s-a ocupat, printre alte sarcini, de raportarea către partid a acelor profesori care îi corupeau pe studenți, educându-i după principiile liberalismului burghez. Era vorba despre o adevărată vânătoare de vrăjitoare, care îi viza și pe membrii Colegiului Eötvös, unde studiase Lakatos.

Statuia lui Imre Nagy
(1896–1958)

Ascensiunea lui Lakatos și influența în partidul comunist ungar nu erau menite să dureze prea mult. Șederea sa la Moscova în 1948 a schimbat întreaga situație: în capitala rusă, Lakatos și-a făcut mulți dușmani din cauza personalității sale nonconformiste, care nu făcea casă bună cu lipsa de flexibilitate a comunismului de rit stalinist. La întoarcerea în Budapesta, Lakatos a plătit pentru consecințele comportamentului său rebel: i s-a refuzat înnoirea carnetului de partid, i s-a retras apartamentul pe care însuși partidul i-l pusese la dispoziție ca urmare a ocupării funcției de înalt oficial, dar mai presus de toate a început procesul în care i se reproșa moartea Evei Izsak; era acuzat că o convinsese să-și sacrifice viața pentru binele tovarășilor ei partizani. Credeau că tânăra

a fost considerată veriga slabă a grupului și că se temeau că, în caz de arest, i-ar fi putut trăda, ceea ce a dus la eliminarea ei. Procesul lui Lakatos n-a fost deloc unul obișnuit: a fost supus în mod constant unor perioade de izolare și tortură, apoi a fost încarcerat până în 1953. În acel an, Imre Nagy (1896-1958) era numit în funcția de prim-ministru, iar sub conducerea sa a slăbit menghina tiranică ce caracterizase epoca Rákosi, care a rămas, cu toate acestea, în consiliul partidului comunist.

După ce a fost eliberat, Lakatos a început să lucreze, la recomandarea matematicianului și prietenului Alfred Rényi, ca traducător în cadrul Academiei Maghiare de Științe. Datorită acestei activități, Lakatos a intrat în contact cu textele unor gânditori liberali celebri, printre ei numărându-se și filosoful Karl Popper și economistul Friedrich von Hayek, încă de atunci adevărate referințe intelectuale pentru Lakatos. După căsătoria cu Eva Pap în 1955, Lakatos își reia activitatea politică frecventând Cercul Petöfi, care era format din studenți la Universitatea din Budapesta și tineri comuniști care erau împotriva devierii staliniste a partidului comunist ungar, în special împotriva planificării economice și a cenzurii. Cercul a avut, de asemenea, și rolul de catalizator pentru revolta antisovietică ungară, desfășurată în perioada octombrie - noiembrie 1956. Ținând seama de o viitoare violentă represiune rusă, Lakatos decide să părăsească Ungaria pentru a evita să fie arestat din nou.